

Boekbesprekingen — Comptes rendus

H. OBERMAN, *Werden und Wertung der Reformation. Vom Wegestreit zum Glaubenskampf* (Spätscholastik und Reformation 2). Tübingen, J.C.B. Mohr, 1977, xx-500 S., ill. (2., durchgesehene Auflage, 1979).

Als tweede band in de serie *Spätscholastik und Reformation* heeft Heiko Augustinus Oberman een werk het licht doen zien, getiteld *Werden und Wertung der Reformation*. De eerste band van deze serie is zijn *The Harvest of Medieval Theology* (1963), die in 1965 in het Duits werd uitgegeven. Oberman heeft aangekondigd, dat de derde band zal handelen over Luther zelf. Twee jaar na de eerste uitgave van het te bespreken werk (1977) verscheen een nieuwe druk, als *durchgesehene Auflage*, ofschoon er niet veel veranderingen (verbeteringen) te bespeuren zijn.

Door al het feitenmateriaal heen wil de auteur duidelijk maken, dat het er hem om te doen is drie gebieden samen te denken, die vanwege de godsdienstige uitgangspunten uit elkaar gedreven zijn: de late middeleeuwen, de renaissance en de reformatie. Dat Oberman in dit bijeendenken een competentie bezit bewijzen de geschriften, die hij op elk dezer gebieden heeft gepubliceerd. De auteur wil bovendien de geestgeschiedenis zien in samenhang met de feitengeschiedenis, waarbij het gebeuren rond een laatmiddeleeuwse universiteit als uitgangspunt wordt genomen. Oberman wenst voor de periode 1477-1517 na te gaan hoe een academische strijd (*via antiqua* - *via moderna*) uitloopt in een geloofsstrijd. Hij volgt de wegenstrijd met name in Tübingen — ofschoon beide partijen juist hier vreedzaam coëxisteren —, om vervolgens langs de banden, die enkele reformatoren met deze stad verbinden, een beschrijving te geven van het ontstaan van de reformatie.

Het ligt voor de hand dat, vanwege het beperkt geografisch uitgangspunt alsook vanwege het verengde kader van het milieu, het reformatorisch gebeuren niet in zijn veelzijdigheid kan worden belicht. Oberman wil deze beperktheid oplossen door te wijzen op het feit, dat de situatie in Tübingen model staat voor allerlei andere reformatorische bewegingen. Door echter telkens naar Tübingen terug te keren wekt de auteur minstens de indruk de reformatie vanuit Tübingen te laten uitgaan. Een uitdrukkelijke verwijzing naar deze Wurtemberkse stad in de veel belovende titel *Werden und Wertung der Reformation. Vom Wegestreit zum Glaubenskampf* zou het onderwerp van het boek strikter hebben aangekondigd.

Het eerste deel van het werk handelt over de oorsprong en de beginjaren der Tübingse universiteit, die in 1977 haar vijfde eeuwfeest

beleefde. Belangrijk voor het Tübingen van de tweede helft der vijftiende eeuw is de inbreng van Gabriël Biel en zijn (mede)broeders van het gemene leven. Het is overigens een raadsel waarom Biel door Oberman tot de Windesheimers wordt gerekend. De auteur ziet verbindingslijnen tussen de *via moderna* en de *devotio moderna*. Hij bespreekt de invloed van het humanisme op het universitaire milieu en gaat uitvoerig in op het probleem van het augustinisme in de late middeleeuwen. In dit kader zou hij ook een door hem eerder gepubliceerde studie over dit onderwerp «Tuus sum, salvum me fac». Augustinreveil zwischen Renaissance und Reformation. — *Scientia Augustiniana. Festschrift Zumkeller*. Würzburg, 1975, 349-394, in zijn bibliografie hebben kunnen opnemen.

In het tweede deel komen enige aspecten van het theologisch bedrijf in Tübingen aan bod. Met name blijkt de verwevenheid van theologie en maatschappij in de problematiek over het betalen van tienden en rente. Biel en zijn collega Summenhart zijn in hun theologie de sociale problemen niet uit de weg gegaan. Hier legt Oberman verband tussen de nominalistische sacramentenleer en de leer over de afgesproken of overeengekomen waarde van het geld. Eveneens ziet hij een samenhang tussen de strijd om de rente en de strijd om de aflat. Hij gaat in op de heksenwaan, welke vanuit nominalistische hoek door Martin Plantsch werd bestreden (1505, 1507). De auteur is erin geslaagd sympathie op te roepen voor de laatmiddeleeuwse theologen, die al te lang zijn uitgekreten voor dor en louter spitsvondig. Hun maatschappelijk engagement komt door zijn behandeling ten volle aan het licht.

Het eerste en tweede deel zijn een voorbereiding op het derde, dat de titel draagt *Reform und Reformation*. Hier moet het zwaartepunt van het boek liggen. De hoofdstukken 10 en 11 van dit deel willen naar Tübingen verwijzen. Het gaat in deze hoofdstukken om bepaald boeiende aspecten van het reformatorisch gebeuren, met name om de invoering van de op het evangelie gebaseerde preek en de houding van het stadsbestuur dienaangaande te Zürich. In feite wordt de band met Tübingen gedragen door de doper Wilhelm Reublin, op 21 augustus 1509 te Tübingen als student ingeschreven, en door de bisschoppelijke delegatie van 1523, waarvan Georg Vergenhans, Martin Plantsch en Johannes Fabri aan de Tübingse hogeschool rechten en theologie hebben gestudeerd.

Na een behandeling van het katholieke antwoord op de gebeurtenissen in «Oberdeutschland» besluit Oberman het derde deel met de vraag of de reformatie een Duitse tragedie is (hoofdstuk 13). De in dit hoofdstuk naar voren gebrachte zienswijze is voldoende uitdagend om in verdere discussie nader besproken te worden; er blijven trouwens na lezing van dit hoofdstuk nog vragen genoeg over.

Tenslotte worden er in een vierde deel onder de wat duistere titel *Fundamente und Perspektive* enkele bijlagen gegeven, zoals Summenharts *Tractatus de decimis* (1497), alsook een uitvoerige chronologische tabel. Het werk eindigt met een overvloedige bibliografie, een register van personen, plaatsen, auteurs en zaken, bovendien een kaart van West-

Europa met daarop aangegeven de in het boek genoemde steden, alsmede enkele illustraties.

Algemeen valt op te merken, dat door de overvloed van dikwijls weinig bekende feiten, alsmede door de speelse wijze waarop Oberman hiermee omgaat, het de lezer soms wat draaierig voor de ogen wordt. Het werk is knap en erudiet, ofschoon de bewijsvoeringen af en toe wat al te vluchtig zijn of op een te smalle basis gestoeld. Zo bijvoorbeeld de band die er tussen de *via moderna* en de *devotio moderna* wordt gelegd. Toch heeft het boek dit voor op zogenaamde «degelijke» werken, dat waar deze laatste dikwijls een discussie afsluiten, het boek van Oberman voldoende stof levert om de discussie nog lange tijd gaande te houden.

Voor de lezers van ons tijdschrift kan opgemerkt worden, dat de volgende *augustiniana* genoemd worden of behandeld: *Augustinus*; *Aegidius Romanus*, *Gregorius van Rimini*, *Caspar Büssener*, *Johannes Lang*, *Wenceslaus Linck*, *Maarten Luther*, *Johannes Nathin*, *Johannes Paltz*, *Jacobus Pérez*, *Andreas Proles*, *Hieronymus Seripando*, *Johannes Staupitz*, *Conrad Treger*, *Bartholomeus Arnoldi van Usingen*, *Hendrik van Zutphen*; de conventen van *Erfurt*, *Neurenberg*, *Tübingen*, *Wittenberg* en *Zürich*.

M. SCHRAMA, O.S.A.